

Meer sociale cohesie maar niet gelukkiger: een paradox?

HANS SCHMEETS

In de afgelopen twee decennia is de sociale cohesie in de Nederlandse samenleving toegenomen. Zo zijn er meer sociale contacten en is vooral het onderlinge vertrouwen en het vertrouwen in instellingen gestegen. Meer 'meedoen' en meer 'vertrouwen' gaat gepaard met een hoger geluk. Toch wordt de gemiddelde Nederlander niet gelukkiger. Een mogelijke sleutel tot de verklaring van deze vermeende paradox is het aanpassingsvermogen van de Nederlandse burger.

Sociaal kapitaal wordt gezien als een motor van welvaart in aanvulling op traditionele factoren zoals fysiek kapitaal (machines, gebouwen) en menselijk kapitaal (gezondheid, opleiding). Vertrouwen en participatie vormen de twee pijlers om het sociaal kapitaal vast te stellen. De gedachte daarbij is dat er door vertrouwen en participatie sociale netwerken ontstaan waardoor samenwerking binnen en tussen groepen mogelijk wordt gemaakt. Dergelijke netwerken van mensen met gedeelde normen, waarden en onderling begrip worden meestal afgeleid door na te gaan in welke mate mensen meedoen in de samenleving: via sociale contacten, als vrijwilliger in organisaties, en door politieke activiteiten. En ook door de mate van vertrouwen vast te stellen in de medemens en in (politieke) instellingen. De gangbare opvatting is dat dit sociaal kapitaal bijdraagt aan de sociale cohesie in de samenleving. Uit onderzoek blijkt dat in de periode 1997-2010 in ons land zowel het vertrouwen als de participatie van de burgers in de samenleving belangrijk zijn toegenomen.

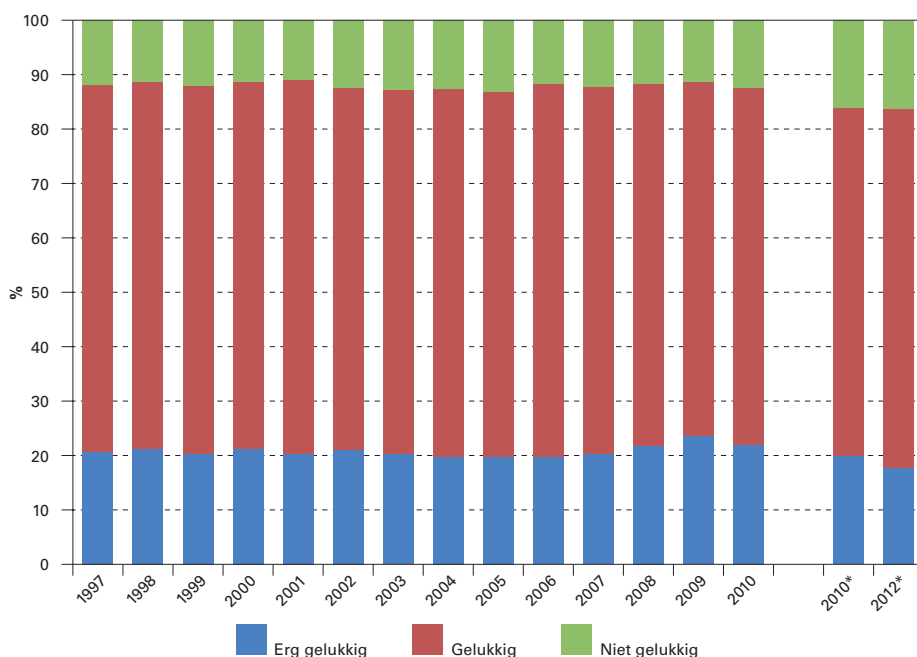

Foto: Marco Nedermeijer/Flickr

Een andere indicator die naast het sociaal kapitaal geldt als kwaliteitsmaatstaf van de samenleving, is het ervaren welzijn. Sociaal kapitaal is niet alleen gunstig voor de welvaart, maar ook voor het welzijn. Bijvoorbeeld: mensen die vrijwilligerswerk doen, zijn gelukkiger, en dat geldt ook voor personen met meer vertrouwen in instellingen. Voor Nederland is aangetoond dat het ervaren geluk groter is bij mensen met meer sociale contacten, onder vrijwilligers, en als er meer vertrouwen is in de medeburger en de politiek. We zouden dus verwachten dat het welzijn – in navolging van de stijgende trend in het sociaal kapitaal in de periode 1997-2010 – ook is toegenomen. Dat is echter niet het geval. Uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) blijkt dat de trend heel stabiel is: 88 procent van de volwassen bevolking is gelukkig tot zeer gelukkig (figuur 1).

In 2010 is het nieuwe onderzoek Sociale Samenhang (SocSam) gestart, met een andere manier van dataverzameling. Voor het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) werden de gegevens vooral via gesprekken bij de personen thuis ('face-to-face'-interviews) verzameld. In Sociale

Figuur 1. Ervaren geluk van 18-plussers, 1997-2012

* Nieuw ontwerp dataverzameling, module Sociale Samenhang en Welzijn.

Bron: CBS/POLS; CBS/SocSam.

Gegevens over sociale samenhang en welzijn waren in het verleden gebaseerd op diverse steekproefonderzoeken, waaronder het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS). POLS is een verzamelterm voor verschillende onderzoeken, met een gemeenschappelijke basisvragenlijst. Een van die onderzoeken is de Gezondheidsenquête (GEZO). In 2010 is, naast POLS, een nieuw onderzoek gestart waarin de aspecten over sociale samenhang zijn samengevoegd: het onderzoek Sociale Samenhang (SocSam). In 2012 is daar het onderdeel Welzijn aan toegevoegd. In hetzelfde jaar zijn deze vragen uit de belangrijkste pijler van POLS, de GEZO, verwijderd.

De gegevens over de 17 indicatoren van sociaal kapitaal en het ervaren geluk zijn ontleend aan de module Sociale Samenhang en Welzijn 2012 ($n = 7.949$ voor sociaal kapitaal en $n = 3.670$ voor geluk). De resultaten hebben betrekking op de bevolking van 18 jaar of ouder. Verder zijn gegevens over geluk ontleend aan het POLS 1997-2009 ($n = 287.514$), en de module Sociale Samenhang (2010), volgens het traditionele ontwerp ($n = 2.988$) en het nieuwe ontwerp ($n = 7.495$).

Foto: Politie Midden-Gelderland

Samenhang worden de gegevens via drie manieren verkregen, in een zogenoemd mixed-mode ontwerp: via het internet, telefonisch en bij de personen thuis. Het nieuwe ontwerp van het verzamelen van de gegevens lijkt gevolgen te hebben voor de uitkomsten. De op de traditionele manier verzamelde gegevens (face-to-face interviews) resulteerden in 2010 wederom in 88 procent 'gelukkigen', terwijl de nieuwe een iets lager percentage van 84 laat zien. Of dit een effect is van het verschil in gebruikte methoden voor dataverzameling is niet met zekerheid vast te stellen, omdat de samenstelling van de groepen over de gebruikte methoden varieert, waardoor ook dergelijke selectie-effecten (naast dataverzameling-effecten) een rol spelen. In 2012 blijkt opnieuw 84 procent van de respondenten gelukkig tot zeer gelukkig te zijn. Ondanks de nieuwe manier van dataverzameling is de ontwikkeling in het welzijn stabiel, hoewel op een iets lager niveau.

Verbanden

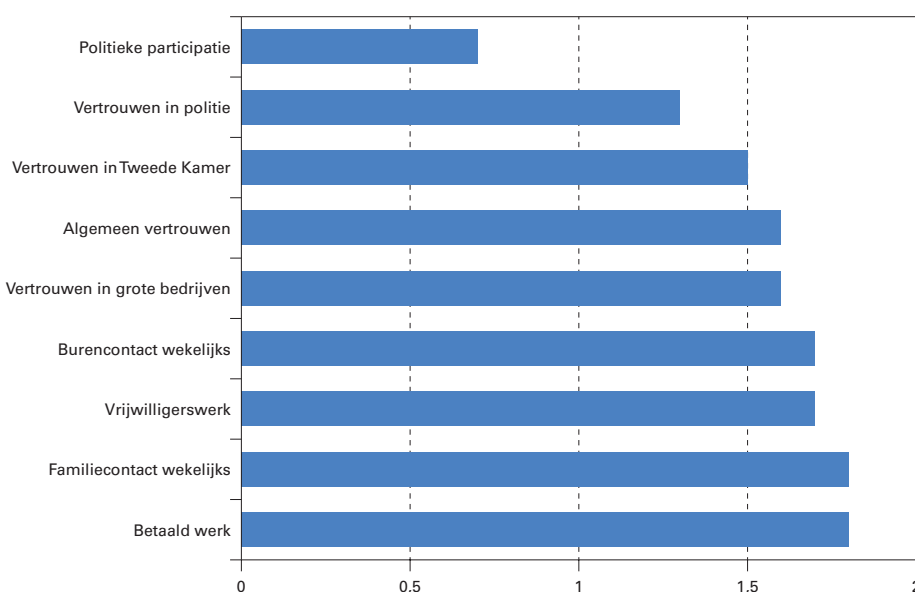
Hoewel de macro-ontwikkelingen in sociaal kapitaal en welzijn niet parallel lopen, zijn er wel duidelijke verbanden op persoonsniveau. Van de 17 indicatoren die deel uitmaken van de overall-index van sociaal kapitaal (de meetlat), dragen er 9 statistisch significant bij aan het welzijn, waarvan één negatief: personen die in de afgelopen vijf jaar minstens één actie hebben ondernomen om de politiek te beïnvloeden zijn minder gelukkig dan degenen die dat niet hebben gedaan. Verder geldt dat onder de groepen met frequent familie- en burenccontact, bij vrijwilligers en bij mensen met betaald werk bijna dubbel zoveel personen gelukkig tot zeer gelukkig zijn dan de groepen die in deze opzichten minder participeren in de samenleving. Mensen die 'andere mensen vertrouwen' hebben een 60 procent grotere kans om tot het gelukkige deel van de bevolking te behoren dan mensen die vinden dat je 'niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met anderen'. Vertrouwen in politie, in grote bedrijven en in de Tweede Kamer zijn eveneens positief gerelateerd aan het welzijn. Deze resultaten veranderen vrijwel niet als we controleren voor bij voorbeeld leeftijd, geslacht en opleiding.

Andere sociaal-kapitaalindicatoren zoals vriendencontact, het geven van informele hulp, actief zijn in verenigingen, stemmen bij verkiezingen, alsook het vertrouwen in rechters, de pers en ambtenaren lijken minder belangrijk te zijn voor het welzijn. Ten dele wordt dit veroorzaakt door de onderlinge verwevenheid van de indicatoren – hoewel die niet groot is – waardoor dergelijke samenhangen met het welzijn onderdrukt kunnen worden. Ook de score op de overall-index van sociaal kapitaal is positief gecorreleerd met welzijn.

De paradox: geluk is stabiel, sociaal kapitaal groeit

De helft van de indicatoren die deel uitmaken van de sociaal-kapitaal-index is gerelateerd aan het welzijn. Sociale contacten, je inzetten als vrijwilliger en het hebben van een betaalde baan, gaan vaak samen met zich gelukkig tot zeer gelukkig voelen. Daarnaast is het vertrouwen in de medeburger, in instellingen en in de politiek relevant

Figuur 2. Effecten van vertrouwen en participatie op de kans dat men zich gelukkig noemt, 2012*

* Alle variabelen betreffen binaire variabelen, dus betaald werk ($ja = 1$, $nee = 0$). De effecten zijn uitgedrukt in Odds Ratios, waarbij een 1 betekent dat er geen enkel verschil is tussen de twee groepen (ja/nee) in het ervaren welzijn. Het effect van 0,5 houdt in dat de kans op welzijn gehalveerd wordt, en een effect van 2 betekent een verdubbeling van de kans op welzijn ($n = 3.974$).

Foto: ANWB Vrijwilligers/Flickr

Het vaststellen van het geluk van groepen die een bepaalde levensloopgebeurtenis hebben meegemaakt, en dat geldt voor zowel nare als voor blijve ervaringen, is gebaseerd op gemiddelden. Er zullen altijd mensen zijn die, bijvoorbeeld na een traumatische ervaring, een blijvend dempend effect op hun welbevinden zullen ervaren. De resultaten zijn gebaseerd op grootschalige steekproefonderzoeken die betrekking hebben op één moment en die gekoppeld zijn aan longitudinale registerinformatie. Beter zou zijn om ook het geluk van individuele personen over een langere tijd te volgen, en op deze manier de effecten van bepaalde gebeurtenissen vast te stellen. Dergelijk onderzoek is theoretisch weliswaar mogelijk, maar zou kostbaar zijn omdat bepaalde levensloopgebeurtenissen maar sporadisch voorkomen. Om de kans te vergroten dat zo'n levensloopgebeurtenis in de onderzoeksgroep voorkomt zou een grote onderzoeksgroep vereist zijn. Ook de gevonden relaties tussen sociaal kapitaal en het welzijn zijn niet gebaseerd op onderzoek met zogenoemde paneldata waarin mensen over een langere tijd gevolgd worden. Hoewel er duidelijke (statistische) verbanden zijn tussen sociaal kapitaal en welzijn, kunnen we op deze manier niet oorzaak en gevolg (de causaliteit) vaststellen. Participatie en vertrouwen kunnen zowel zorgen voor meer ervaren geluk, maar meer geluk kan er ook voor zorgen dat men meer meedoet met en vertrouwen heeft in de samenleving. Het blijft een beetje 'kip of ei'.

voor het welzijn. Maar de lijnen van geluk en sociaal kapitaal lopen niet parallel: geluk is stabiel, terwijl het sociaal kapitaal is gegroeid. En dat is op het eerste gezicht vreemd. Deze constatering staat bekend als de Easterlin-paradox. Richard Easterlin constateerde in 1974 dat er nauwelijks een verband valt te ontwaren tussen (ontwikkelingen in) de welvaart van landen en het gemiddelde geluk terwijl het gerapporteerde geluk wel stijgt naarmate het inkomen hoger is.

Een van de mogelijke verklaringen is dat mensen na een bepaalde gebeurtenis in hun leven die hun geluksniveau positief dan wel negatief beïnvloedt, uiteindelijk weer terugkeren naar hun oude geluksniveau. Ze passen zich als het ware aan de nieuwe situatie aan, hoewel dat enige tijd kan duren. Voor Nederland laten Wingen, De Jonge en Arts (2012) dit mooi zien op basis van gekoppelde populatiegegevens met het welzijn uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie in de periode 2001-2009. Uit dergelijke analyses van levensloopgebeurtenissen leren we dat het gemiddelde geluksniveau na een scheiding daalt van zo'n 90 procent naar 70 procent. Deze daling in het aandeel gelukkigen begint overigens al

zo'n 3 tot 4 jaar voor de scheiding en is in het jaar van de scheiding op een dieptepunt. Daarna volgt de verbetering, en na zo'n 5 tot 8 jaar is het oude geluksniveau weer bijna bereikt. Groter zijn de schommelingen als gevolg bij de sterfte van de echtgeno(o)te. Zo'n 1 tot 2 jaar daaraan voorafgaande vindt er een gestaag gelukverval plaats. Nog maar de helft van de groep die hiermee is geconfronteerd, geeft in de periode van 1 jaar na deze gebeurtenis aan gelukkig te zijn. Daarna volgt de verbetering tot 85 procent na 5 tot 8 jaar.

Hoge scores maar verschillen blijven bestaan

Nederland staat internationaal hoog op zowel de ladders van geluk als van sociaal kapitaal, waaronder de sociale contacten, vrijwilligerswerk en vertrouwen. Een schaduwkant van een beschouwing op nationaal niveau is dat de diversiteit van ervaren welzijn uit het zicht verdwijnt. Niet alle bevolkingsgroepen laten zeer hoge scores op het terrein van sociaal kapitaal en welzijn zien. Vooral lager opgeleiden en niet-westerse allochtonen scoren lager op zowel sociaal kapitaal als welzijn. Dat moet in vervolgonderzoek goed in de gaten worden gehouden.

Deze bijdrage is gebaseerd op een uitgebreider verhaal van H. Schmeets (2013), *Sociale Samenhang en Welzijn: een Paradox?* Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (te verschijnen).

LITERATUUR:

- M. Wingen, T. Jonge en K. Arts (2012), De invloed van emotionele gebeurtenissen op geluk en tevredenheid, *Bevolkingstrends online*, 20 juni 2012.

Hans Schmeets, CBS,
e-mail: h.schmeets@cbs.nl

Foto: Stichting Tijd/Flickr

